

## DİVAN EDEBİYATI NAZİM ŞEKİLLERİ(BİÇİMLERİ)

### Mısra

Mısra 'Arapça'da "kapı kanadı, çadır kapısının iki yan parçası" anlamlarına gelir. Nazım terimi olarak da mısra, tam bir aruz kalıbıyla söylenmiş olan beytin yarısına denir. Ya da daha geniş bir anlamda bir nazım parçasını oluşturan her bir satıra mısra adı verilir.

Araplarda ev çadırıdır. Çadır kapısının iki yanının bir çadırı meydana getirmesi gibi nazımda da iki mısra bir beyti oluşturur. Bazen nazımın içinde göze çarpan güzelliği ve anlamın dolgunluğu ile dillerde dolaşan bir mısra atasözü gibi kullanılmaya başlar. Böyle mısra'lara **Mısra'-ı berceste** "sıçramış, fırlamış mısra" adı verilir:

Âvâzeyi bu âleme Dâvud gibi sal

**"Bakî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş" (Bakî)**

Aceb hayretdeyim ben Sedd-i iskender hususunda (Koca Râgıb Paşa)

Miyân-ı güft-gûda bed-meniş îhâm eder kubhun

**"Şecât'at arzederken merd-i kipti sirkatin söyler" (Koca Râgıb Paşa)**

Yukarıdaki tırnak içine alman mısra'lar birer mısra'-ı berceste'dirler. Berceste sözü aynı zamanda bir şiir ya da bir fikri övmek için de kullanılır: Şi'r-i berceste, fikr-i berceste gibi.

### Beyit

Beyt Arapça'da "çadır, ev, oda" anlamlarındadır. Nazımda iki mısra bir beyti oluşturur. Beytin ilk mısra'ına **Sadr**, ikincisine **Acûz** denir. Bir beytin mısraın birleşmesi gerekli, ama yeterli değildir. Ayır vezinlerde iki mısra bir beyit halinde birleşmez. Beyt eski kitaplarda çok kere "şi'r" ile eşanlamli kullanılmıştır.

İki mısra'ı birbirine kafiyeli olan beyitlere **Mukaffa**, **Musarrâ** veya **Matla'**; mısraları kafiyeli olmayan beyitlere de **Müfred** ya da **Ferd** adı verilir:

Dağıtdun hâb-ı nâz-ı yârı ey feryâd neylersün

Edüp fitneyle dünyâyı harâb-âbâd neylersün (Şeyhülislâm Bahâyi)

Meyhâne mukassi görünür taşradan ammâ

Bir başka ferah başka letâfet var içinde (Nedim)

Yukarıdaki beyitlerden birincisi matla', ikincisi ise mısraları kafiyeli olmadığı için müfred'dir.

Matla sözü daha çok kaside ve özellikle gazelin iki mısra'ı birbiriyle kafiyeli olan ilk beyitleri için kullanılmıştır. Kasidelerde bu matla'dan başka kasidenin içinde söylenen iki mısra'ı kafiyeli beyitlere de matla' adı verilmiştir. Ayrıca müretteb divanların sonunda toplanan tek beyit ve mısra'lara da müfred denmiş ve bunlar Müfredat adı altında biraraya getirilmiştir.

Eski edebiyatımızda her beytin bir anlam bütünlüğü vardır. Beytin anlamı kendi içinde tamamlanır. Ama çok az görülmekle birlikte bu kaidenin dışına çıkıldığı da olmuştur. Böyle, bir nazım parçasının içinde anlamı kendi içinde tamamlanmayıp alttaki beyitlere de geçen beyitlerin her birine **Merhûn** adı verilir. Nefi'nin Sultan Ahmed vafında söylediği ve Edirne şehrini anlattığı kasidesinin bazı beyitleri bu tür merhûn beyitlere iyi bir örnek sayılabilir. (Prof.Dr. Haluk İpekten, Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri)

**Divan edebiyatının başlıca nazım biçimleri ve türleri şunlardır:**

### DİVAN EDEBİYATI NAZİM BİÇİMLERİ

Eski Türk edebiyatında kullanılan nazım şekillerini kafiye düzeni ve mısra sayıları bakımından 3 bölümde incelemek mümkün:

1. **Beyitlerden oluşan nazım biçimleri:** Gazel, Kaside, Mesnevi, Müstezat, Kıt'a
2. **Dörtlüklerle Oluşanlar:** Rubai, Tuyuğ
3. **Bentlerle Oluşanlar:** Murabba, Şarkı, Muhammes, Terkib-i bent, Terci-i bent

### A) BEYİTLERLE KURULAN NAZİM BİÇİMLERİ

- Divan şiirindeki bütün nazım biçimleri “**mısra**” adı verilen en küçük nazım biriminden doğmuştur.
- Mısranın terim anlamı şu şekildedir: Aruz vezniyle söylenmiş bir beytin yarısıdır.
- Beyit ise aruz vezniyle yazılmış iki mısralık nazım biriminin adıdır. Kelime anlamı olarak “çadır, oda, ev” gibi anlamlara gelir.
- Bir beytin ilk mısrasına **sadr**, ikinci mısraya ise **acuz** adı verilir. İki mısranın beyit oluşturabilmesi için temel kriter "vezin birliği"dir.
- Bir şiirde iki mısrası birbirine kafiyeli olan beyitlere **mukaffa**, **musarra** ya da **matla** adı verilir. Mısraları kafiyeli olmayan beyitlere ise **müfret** ya da **fert** adı verilir.

#### Müfret (fert) beyit örneği:

Çeşm-i bâdâmını itdükçe tahayyül uşşak

Gülşen-i hâtırasında gül-i bâdâm açılır (Bağdatlı Esad, 18.yy)

#### Mukaffa (= musarra=matla) beyit örneği:

Aradıkça dil-i pür-cûşda ma'nâ bulunur

Ka'r-ı deryâda nice gevher-i yektâ bulunur (Sünbülzâde Vehbî, 18.yy)

#### Mısra-ı berceste örneği:

Miyân-ı güft-gûda bed-meniş îhâm ider kubhın

“Şecâ’at arz iderken merd-i kıbtî sirkatin söyler” (Koca Ragıp Paşa, 18.yy)

Bu beytin ikinci mısrası söyleyiş özelliği ve düşünsel derinliği ile adeta bir vecize veya bir darb-ı mesel (ata sözü) hâline gelmiş, zamanla birinci mısra unutulmuş ve o şiir sadece o meşhur mısra ile hatırlanır olmuştur. İşte bu tip mısralara mısra-ı berceste adı verilir.

### 1. GAZEL

#### Gazel Nazım Biçiminin Özellikleri:

- En az beş en fazla on beş beyitten oluşan, en yaygın lirik şiir türüdür.
- Aruzun her kalıbıyla yazılabilir.
- Âşk, şarap, ayrılık, hasret, zamandan yakınma, felsefi-didaktik düşünceler, din ve tasavvuf gibi konular bu nazım biçimiyle ele alınır.
- Uyak düzeni "aa, ba, ca, da, ..." biçimindedir.
- İlk beyitine "**matla**", ikinci beyitine "**hüsn-i matla**"; son beyitine "**makta**" veya "**taç beyit**", ondan bir öncekine de "**hüsn-i makta**" denir.
- En güzel beyitine "**beyt-ül gazel**" denir.
- Şairin adı veya mahlası son beyitte geçer.
- Gazeller **redif**leriyle adlandırılır.
- Konu bakımından Halk şiirindeki **koşmaya** benzer.
- Gazelerde genellikle her beyit farklı konudan söz eder. Konu birliği yoktur.
- Konu birliği görülen gazellere "**yek-ahenk gazel**" denir. Bütün beyitleri aynı güzellikte olan gazellere "**yek-avaz gazel**" denir.
- Dize ortalarında iç **uyaklı** olan ve dörtlük haline getirilebilen gazellere "**musammat gazel**" denir.

#### Örnek:

Bu hüsnile o/ bi - vefa / şöhrat-me'ab-ı şivedir.

Hakka ki gün mihr-i semâ / âli-cenâb-ı şivedir.

Meyden midir bu haleti / hep nâz ü fitne adeti

Çeşm-i siyâh-ı afeti / mest-i harâb-ı şivedir. (Danîş)

- Felsefi düşüncelerin dile getirildiği gazellere "**hikemi gazel**" adı verilir.

- Divan şiirinde en ünlü gazel şairleri şunlardır: "**Fuzuli**, **Nabi**, **Nedim**, **Baki**, **Naili**"

### 2. KASİDE

### Kaside Nazım Biçiminin Özellikleri:

- En az otuz üç, en fazla doksan dokuz beyitten oluşan kaside din ve devlet büyüklerini övmek ya da yermek amacıyla yazılan şiirlerdir.
- Aruzun değişik kalıplarıyla yazılır.
- Uyak düzeni gazele benzer: "aa / ba / ca / da /ea"
- Gazelde olduğu gibi ilk beyte "**matla**", son beyte "**makta**", en güzel beyte "**beyt-ül kasid**", şairin adı veya mahlasının geçtiği beyte "**taç beyit**" denir.
- Kasideler adını rediflerinden, uyaklarındaki son ünsüzden veya nesib bölümündeki tasvirlerden alır.
- En ünlü kaside şairleri şunlardır: "**Nefi**, Nedim, Fuzuli, Baki..."

### Kasidenin Bölümleri:

- **Nesib - Teşbib:** Bu bölümde kasideyle ilgisi olmayan tasvirler yapılır (yaz, taş, saray, bahar, bahçe...).
- **Girizgâh:** Asıl konuya giriş bölümüdür. Bir veya birkaç beyitten oluşur.
- **Methiye:** Allah'ın, peygamberin, padişahın veya önde gelen kişilerin övüldüğü bölümdür.
- **Fahriye:** Şairin kendini övdüğü bölümdür.
- **Tegazzül:** Kasidenin ölçüsüne uygun olarak araya sıkıştırılan gazeldir.
- **Dua:** Bu bölümde kasidenin sunulduğu kişiye sağlık ve zenginlik dlenir.

**Not:** "Fahriye" ve "tegazzül" her kasidede bulunmayabilir.

### Konularına Göre Kasideler:

- **Tevhid:** Allah'ın birliğini, varlığını anlatan kasidelerdir.
- **Münacaat:** Allah'a yakarışı dile getiren kasidelerdir.
- **Naat:** Peygamberi öven kasidelerdir.
- **Medhiye:** Devrin önde gelen kişilerini; din ve devlet adamlarını öven kasidelerdir.
- **Hicviye:** Devrin yöneticilerini yermek için yazılan kasidelerdir.
- **Mersiye:** Önemli birinin ölümünden duyulan acıyı dile getiren kasidelerdir.
- **Cülûsiye:** Padişahın tahta oturması münasebetiyle yazılan kasidelerdir.
- **Sûriye:** Düğün ya da sünnet gibi şenlikleri ele alan kasidelerdir.

Bunların dışında kasidelere, kasidenin nesib bölümünde bahar tasviri yapılmışsa **bahariye**, kış tasviri yapılmışsa **şitâiye**, yaz tasviri yapılmışsa **sayfiye**, atların tasviri yapılmışsa **rahşiye**, bayram tasviri yapılmışsa **lydiyye** gibi adlar verilir.

### 3. MÜSTEZAT

#### Müstezat Nazım Biçiminin Özellikleri:

- Artmış, çoğalmış demektir. Gazelin her dizesine, kullanılan ölçüye uymak koşuluyla bir kısa dize eklenerek oluşturulan nazım biçimidir.
- Kısa dizelere "ziyade" adı verilir.
- Kısa ve uzun dizeler arasında anlam ilişkisi vardır.
- Uzun dizeler kendi aralarında, kısa dizeler de kendi aralarında uyaklanır.

#### Örnek:

Çihre-i zibâsı anun gülşen-i cândur  
Halk-ı cihâna  
Mâ'i ridâsı sanasın âb-ı revândur  
Bâğ-ı cinâna  
Mutrib-i devrân ile cânânun elinden

Nây gibi ben  
Nâle vü feryâd iderin hayli zamandır  
Kevn ü mekâna (Taşlıcalı Yahya)

#### 4. KİT'A

##### Kıt'a Nazım Şeklinin Özellikleri:

- Parça, bölüm anlamı taşır.
  - Aruzun her kalıbıyla yazılabilir.
  - En az 2 en fazla 12 beyitten oluşur.
  - Dört beyitten fazla olan kıt'alara "**kıta-ı kebire**" denir.
  - Uyak düzeni xa/xa/xa/xa... şeklindedir.
  - Genellikle "matla" ve "makta" beyti yoktur.

##### Örnek:

İlm kesbiyle pây-e-i rıf'at  
Arzû-yı muhal imiş ancak  
İşk imiş her ne var âlemde  
İlm bir kîyl ü kâl imiş ancak (Fuzûlî)

#### 5. MESNEVÎ

##### Mesnevi Nazım Biçiminin Özellikleri:

- Fars edebiyatından alınan bir nazım biçimidir.
- Her beyit kendi arasında uyaklıdır. "aa / bb / cc / dd..."
- Divan edebiyatının en uzun nazım biçimidir. **Hikâye** ve **roman**ın işlevini görür.
- Aruzun kısa kalıplarıyla yazılır.
- Aşk, tasavvuf, kahramanlık, savaş gibi konuları işler.
- Beyitler arasında anlamca bir bütünlük vardır.
- Bir şairin beş mesneviden oluşan eserler bütününe "**hamse**" denir. Edebiyatımızda "**Ali Şir Nevai**, Taşlıcalı Yahya, Nevizade Atayı" hamse sahibi şairlerdir.
- **Edebiyatımızda ilk** mesnevi Yusuf Has Hacıp'in "**Kutadgu Bilig**" adlı eseridir. Eser, aruzun kullanıldığı ilk eserdir.

##### Türk Edebiyatının Önemli Mesnevileri:

- Kutadgu Bilig (**Yusuf Has Hacıp**)
- İskendername (Ahmedi)
- Vesilet-ün Necat (**Süleyman Çelebi**)
- Harnâme (Şeyhi)
- Leyla vü Mecnun (**Fuzuli**)
- Hüsrev-ü Şirin (Şeyhi)
- Hüsn-ü Aşk (**Şeyh Galip**)
- Mantık-ut Tayr (Gülşehri)
- Hayriyye (Nabî)

### B) DÖRTLÜKLERLE KURULAN NAZIM BİÇİMLERİ

#### 1. RUBAİ

##### Rubai Nazım Biçiminin Özellikleri:

- İran (Fars) edebiyatından alınmış, tek dörtlükten oluşan bir nazım biçimidir.
- Kendine özgü aruz kalıplarıyla yazılır. (Bunların sayısı 24 kadardır.)
- Düşüncelerin özlü bir biçimde anlatılması temeline dayalı nazım biçimidir.

- Genellikle felsefî konular, öğüt, aşk, şarap, din, [tasavvuf](#) konulan işlenir.
- Uyak düzeni "aaxa" biçimindedir.
- Genellikle mahlas kullanılmaz.
- En büyük ustası [Ömer Hayyam](#)'dır.
- Azmîzâde Haleti, sadece rubai yazan tek şair olarak bilinir.
- [Yahya Kemal Beyatlı](#), [Arif Nihat Asya](#) rubaileriyile tanınan şairlerimizdir.

#### Örnek:

Bir merhaleden güneşle derya görünür  
 Bir merhaleden her iki dünyâ görünür  
 Son merhale bir fasl-ı hazandır ki sürer  
 Geçmiş gelecek cümlesi rüya görünür (Yahya Kemâl)

## 2. TUYUĞ

### Tuyuğ Nazım Biçiminin Özellikleri:

- Divan şiirine Türk şairlerin kattığı bir nazım biçimidir.
- Tek dörtlükten oluşur, uyak düzeni maniye benzer.
- Halk şiirindeki maninin, Dîvan şiirine yansımış biçimi kabul edilir.
- Konu sınırlaması yoktur, rubaideki konular tuyuğda da vardır. En çok aşk, aşk acısı, şarap konu edilir.
- Mahlas kullanılmaz. Aruzun sadece "fâilâtün / fâilâtün / fâilün" kalıbıyla yazılır.  
 -Rubaiden vezin ve [cinas](#) yönüyle ayrılır.
- Edebiyatımızda en çok tuyuğ yazmış şair Kadı Burhanettin'dir.

#### Örnek:

Ben seven hûblar içinde şâh imiş  
 Sanasın yılduz mâh imiş  
 Ben denize salmışam bir cânımı  
 Kamu işi başaran Allâh imiş (Kadı Burhâneddin)

## C) BENTLERLE KURULAN NAZIM BİÇİMLERİ

### Bentlerden oluşan nazım biçimleri şunlardır:

- |                 |           |
|-----------------|-----------|
| • Murabba       | • Muaşşer |
| • Şarkı         | • Taştir  |
| • Muhammes      | • Tardiye |
| • Müseddes      | • Tesmin  |
| • Müsebbâ       | • Terbi   |
| • Müsemmen      | • Tesdis  |
| • Müselles      | • Tetsi   |
| • Mütessa       | • Tahmis  |
| • Terkib-i Bend | • Tesbi   |
| • Terci-i Bend  | • Taşir   |

## 1. MURABBA

### Murabba Nazım Biçiminin Özellikleri:

- Dört dizelik bentlerden oluşur. Uyak düzeni aaaa / bbba / ccca ... biçimindedir.
- En az üç, en fazla altı bentten oluşur.
- Övgü, yergi, din, felsefî konular işlenir.
- [Nedim](#) ve [Namık Kemal](#) bu türün başarılı örneklerini sunan şairlerimizdir.

**Not:** Bir şairin bir gazelinin her beytinin üstüne başka bir şairin ikişer dize eklemesiyle oluşan murabbaya "**terbi**" denir.

## 2. ŞARKI

### Şarkı Nazım Biçiminin Özellikleri:

- Divan şiirine Türk şairlerin kattığı bir nazım biçimidir.
- **Halk edebiyatı**ndaki **türkünün** etkisiyle oluştuğu ifade edilir.
- Biçim bakımından murabbaya benzeyen şarkılar, genel olarak bestelenmek için yazılır.
- Dörtlük sonlarında tekrar edilen bölüme nakarat adı verilir. Şarkılar bent ve nakarat bölümlerinden oluşur.
- Dörtlük sayısı üç ve beş arasında değişir.
- Genellikle aşk, sevgi, eğlence, kadın ve şarap konuları işlenir.
- Uyak düzeni genelde abab (aaaa) / cccb / dddb... biçimindedir.
- Lale devrinde gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. Nedim ve Yahya Kemal bu türün önemli şairleridir.

### Örnek:

Sevdiğim canım yolunda hâke yeksan olduğum  
İyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum  
Ey benim aşkınla bülbül gibi nâlân olduğum  
İyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum

## 3. MUHAMMES

### Muhammes Nazım Biçiminin Özellikleri:

- Beş dizelik bentlerden oluşan bir nazım biçimidir.
- Bent sayısı 4 ile 8 arasında değişmektedir.
- Muhammes nazım biçimiyle her konu ele alınabilir.
- Uyak düzeni "aaaaa / bbbba / ccca..." şeklindedir.

**Uyarı:** Beş dizeli bentlerden oluşan "tardiyye, tahmis, taştir" adlı nazım biçimleri de vardır:

**Tardiyye:** Muhammesten farkı, başka bir aruz kalıbıyla yazılması ve uyak düzenidir. Tardiyeler "aaaab/ccccb/ddddb..." şeklinde uyaklanır.

**Tahmis:** Bir gazelin beyitleri önüne üçer mısra ilave edilerek oluşturulan nazım biçimidir. Uyak düzeni "aaaAA/bbbBA/ccCA..." şeklindedir.

**Taştir:** Genellikle bir gazelin beyitlerinde mısralar arasına üç dize getirilerek oluşturulan nazım biçimidir. Uyak düzeni "AaaaA/BbbbA/CcccA..." şeklindedir.

**4. MÜSEDDDES:** Bentleri altı mısradan oluşan nazım biçimidir.

**5. MÜSEBBA:** Bentleri yedi mısradan oluşan nazım biçimidir.

**6. MÜSEMME:** Bentleri sekiz mısradan oluşan nazım biçimidir.

**7. MÜTESSA:** Bentleri dokuz mısradan oluşan nazım biçimidir.

**8. MU'AŞŞER:** Bentleri on mısradan oluşan nazım biçimidir.

## 9. TERKİB-İ BENT

### Terkib-i Bent Nazım Biçiminin Özellikleri:

- Bent sayısı 5-10 arasında değişir. Bentleri oluşturan dizeler, genelde gazeldeki gibi uyaklanır.
- Her bendin sonunda bir **vasıta beyiti** vardır. Vasıta beyti, her bendin sonunda değişir, bentten ayrı olarak kendi arasında uyaklanır.
- Vasıta beytinin üstündeki beyitlerin tümüne "**terkibhâne**" adı verilir.
- Felsefi ve sosyal düşünceler, zamandan yakınmalar, mersiyeler bu biçimle yazılır.
- "Kanuni Mersiyesi" terkib-i bent biçiminde yazılmıştır.
- Bağdatlı Ruhi ve **Ziya Paşa** bu nazım biçiminin ustalarıdır.

## 10. TERCİ-İ BENT

### Terci-i Bent Nazım Biçiminin Özellikleri:

- Birçok yönüyle terkeb-i bende benzer. Fark şudur:
- Vasıta beyitleri her bendin sonunda aynen kalır, değişmez.
- Vasıta beyitlerinin üstündeki beyitlere "terci-hâne" adı verilir.
- Daha çok Allah'ın varlığı, birliği, kâinatın sonsuzluğu gibi konular işlenir.

## TANZİMAT SONRASI TÜRK ŞİİRİNDE KULLANILAN NAZIM BİÇİMLERİ

### 1. TERZA-RİMA

#### Terza-rima Nazım Biçiminin Özellikleri:

- Üçer dizeli bentlerden oluşur. Uyak düzeni aba/ bcb/cdc/ ded ...
- İtalyan şiirinden Fransız şiirine, Fransız şiirinden de Türk şiirine geçmiştir.
- Türk şiirinde ilk kez [Servet-i Fünun](#)'da [Tevfik Fikret](#) tarafından kullanılmıştır.
- Dante'nin "İlahi Komedi"si bu nazım biçimiyle yazılmıştır.

Detaylı bilgi için bakınız>> [Terza-rima](#)

### 2. SONE

#### Sone Nazım Biçiminin Özellikleri:

- İlk defa Tevfik Fikret ve [Cenap Şahabettin](#)'in şiirimizde kullandığı bu nazım biçimi, İtalyan edebiyatından alınmıştır.
- İki dördlük ve iki üçlükten oluşan on dört dizelik bir nazım biçimidir.
- Uyak düzeni abba / abba / ccd / ede biçimindedir.

Detaylı bilgi için bakınız>> [Sone](#)

### 3. TRİYOLE

#### Triyole Nazım Biçiminin Özellikleri:

- On mısralı bir nazım biçiminin adıdır.
- Önce iki mısralı kısım, sonra dörder mısralı iki kısım gelir.
- Uyak düzeni AB / aaaA / bbbB şeklindedir.

### 4. BALAD

#### Balad Nazım Biçiminin Özellikleri:

Batı edebiyatlarında konusunu heyecan verici ya da romantik hikâyelerden alan halk türkülerine, halk şiirlerine "balad" adı verilir. Baladlar bentlerden oluşur. Bent sayısı ve bentlerdeki mısra sayısı bakımından bir sınırlama yoktur. Bent ve mısra sayısı şaire ve anlattığı konuya göre değişebilir. Bu nazım biçimi Türk edebiyatında fazla kullanılmamıştır.

Detaylı bilgi için bkz -> [Balat](#)

### 5.SERBEST MÜSTEZAT

#### Serbest Müstezat Nazım Biçiminin Özellikleri:

- Hem [hece](#) hem de aruzun değişik kalıplarıyla yazılır.
- Aynı şiirde farklı kalıplar kullanılabilir.
- Kısa ve uzun dizeler düzenli ve düzensiz sıralanabilir.
- Uyak düzeni şairin isteğine bağlıdır.
- Fransa'da [sembolizm](#)in yaygın olduğu dönemde gelişmiştir.
- Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin ve [Ahmet Haşim](#)'in sıkça kullandığı bir nazım biçimidir.

## MAZMUN

Mazmun kelime anlamı olarak "anlam, kavram" demektir. Edebiyatta, bazı düşüncelerin ifadesinde kullanılan klişeleşmiş söz ve anlatımlara denir.<sup>[1]</sup> Edebiyattaki terim anlamı "bir şeyin özelliklerini çağrıştıracak kelime grupları içinde gizlemek"tir. Divân edebiyatı'nda divan şairi tarafından sıkça kullanılan bir kavramdır. İslâm edebiyatlarının ortak mazmunları vardır. Çoğu divân şiirine Fars edebiyatından girmiştir. Arap edebiyatının da mazmunları sıkça kullanılır. Türklerin İslam öncesi mazmunları birkaç tanedir ve İslam sonrasında da çok az sayıda kalmıştır.<sup>[2]</sup> Mazmun, bir sözün içinde gizli olan sanatlılık anlamına da gelebilir. Buna göre belli kelimelerin kullanılması bazı düşünceleri hatırlatır. Mesela sevgilinin ağzı için, "âb-ı hayât, gül, gonca, şarâp ve la'l" mazmunları kullanılır. Okuyucu ağzın bunlardan hangisiyle karşılandığını beyitte geçen diğer sözcüklerden anlar. Nitekim şairlerin bu tür kullanımları sık sık tekrarlan zamanla şiirin iyiden iyiye sanatlaşmasına ve asıl sözün artık söylenmez hale gelmesine yol açmıştır. Yani "la'l veya gonca" denildiği zaman artık "ağız"ı da ayrıca söylemeye gerek kalmamıştır. Okuyucu bunların mazmun olduğunu anlayacaktır.

## HAMSE

**Hamse**, bir şâirin beş mesnevisinin bir araya getirilmesiyle oluşturulan yapıttır.

Hamse yazarı şâirler *hamse şâiri* ya da *hamsenüvis* diye bilinir. Türk edebiyatında 16. yüzyılda gelişmeye başlamıştır. İlk hamseyi Çağatay şâiri Ali Şir Nevai yazmıştır. Divan edebiyatının ilk hamsesini yazan şair de Nizami Gencevi'dir. Hamse türüne düzyazının girişi ise 17. yüzyılda gerçekleşti. Nergisi, hamseye düzyazıyı sokan ilk yazardır. Çoğunlukla hüznü aşkların konu edinildiği hamselerde soyut kavramları işleyen mesnevilere de yer verilir. Hamse sahibi divan yazarları edebi çevrelerde büyük saygı görürdü. Hamse sahibi olan sanatçılar: Nizami Gencevi, Ali Şîr Nevaî, Taşlıcalı Yahya Bey, Hamdullah Hamdi, Nevzade Atayi, Lâmiî Çelebi ve Nergisi'dir.

## HALK EDEBİYATI

### Halk Edebiyatı Nazım Biçimleri

#### 1-Anonim Halk edebiyatı Nazım Biçimleri

#### MANİ

- En yaygın nazım biçimidir.
- Tek dörtlükten oluşur.(Dörtten fazla olan maniler de vardır.Artık mani gibi)
- 7'li hece ölçüsü kullanılır.
- Uyak düzeni aaxa (aaba) şeklindedir.
- İlk iki dize doldurma dizelerdir.Asıl anlatılmak istenenler son iki dizede anlatılır.
- Her konuda yazılabilir.
- Düz mani, yedekli (artık ) mani , Deyiş (karşılıklı) mani , ayaklı mani , kesik mani gibi çeşitleri vardır.

#### Türkü

→ Özel bir ezgi ile söylenir.

→ Söyleyeni genellikle bilinmez.(Söyleyeni belli olanlar da vardır.)

→ İki bölümden oluşur.Asıl sözlerin bulunduğu bentler ve her bölüm sonunda tekrarlanan nakaratlardan(kavuştak,bağlama da denir.) oluşur.

→ Hece ölçüsü kullanılır.

→ En çok 7,8 ve 11'li hece ölçüsüyle söylenir.

→ Ezgilerine göre çeşitli isimler alırlar.

(Bozlak,uzun hava ,Çukurova,hoyrat gibi)

→ Her konuda yazılabilir.daha çok özlem,sevgi ,aşk ,ayrılık, gibi konularda yazılmıştır.

### **Ninni**

→ Annelerin çocuklarını uyutmak için söyledikleri kendine özgü bir ezgi ile söylenen şiirlerdir.

→ Çocuğuna duyduğu sevgiyi ve iyi dilekleri söyler.

→ Sade bir dil vardır.

**P**Genellikle 7, 8'li hece ölçüsüyle söylenir.

### **Ağıt**

→ Ölen kişi için söylenir.

→ Ölen kişinin iyilikleri güzellikleri anlatılır.

→ Ölen kişinin ardından duyulan üzüntü dile getirilir.

\* Aşık edebiyatında ağıt söyleyenin kim olduğu bellidir ama anonim halk edebiyatında belli değildir.

\* İslamiyet öncesinde Sagu Divan edebiyatında Mersiye karşılığıdır.

→ Ölçü ve uyak düzeni Türkü ile aynıdır.

Anonim Halk edebiyatı Düz yazı türleri

### **Bilmece**

→ Bir varlık ya da kavramın çeşitli özellikleri verilerek bunun ne olduğunu bilinmesi istenir.

### **Atasözü**

→ Uzun deneyimler ve gözlemler sonucu oluşmuş öğüt niteliğindeki atalarımızın sözlerine denir.

→ Kalıplaşmış sözlerden oluşur.(yani değiştirilemez.)

→ Didaktik özellik gösterir.

→ Hayat tecrübesi niteliğindedir.

→ İslamiyet öncesi dönemdeki Sav'ın karşılığıdır.

### **Deyim**

→ En az iki kelimededen meydana gelen kalıplaşmış sözlerdir.

→ Genellikle mecaz anlamlı sözlerdir.

→ Anlatıma etkinlik katar.

→ Atasözlerinden farkı hüküm bildirmez ve atasözleri gibi uzun süreli değil belli bir zaman dilimini anlatır.(heyecan,şaşma vs.)

### **Tekerleme**

→ Anlamlı ve ya anlamsız sözcüklerin ahenkli bir biçimde bir biri ardınca söylenmesidir.

→ Masallara başlarken özellikle kullanılır.Bunun yanında oyunlarda halk hikayeli gibi yerlerde de tekerleme kullanılır.

### **Fıkra**

→ İnsanları güldürürken onları düşündürmeyi amaçlayan yazılardır.

→ Didaktik özellik gösterir.

→ Nükteli olabilir.

→ Nasrettin hoca fıkraları,Bektaşî fıkraları gibi.

\* Bu fıkraları gazete çevresinde gelişen fıkralarla karıştırmamak gerek.Onlar gündelik olaylar hakkındaki görüşü belirtmek için yazılır.

### **Halk Hikayeleri**

→ Aşıkların Köylerde ,düğünlerde ve gittikleri yerlerde saz eşliğinde anlattıkları hikayelerdir.

\* Bu hikayeler günler haftalar hatta aylarca sürebilir.

→ Kahramanları hayatta karşılaşılabileceğimiz kişilerdir.

→ Nazım nesir karışıktır.

→ Bulundukları dönemdeki sosyal yapıdan izler taşır.

→ Gerçeğe daha yakın olması bakımından destandan ayrılır.

→ Halk hikayeleri işledikleri konulara göre çeşitli isimler alırlar. Aşk hikayeleri, kahramanlık hikayeleri,dini hikayeler gibi.

## **2-Aşık Edebiyatı Nazım Biçimleri**

### **Koşma**

- Aşık edebiyatında en çok kullanılan nazım biçimidir.
- Söyleyeni bellidir.
- Genel olarak 11'li hece ölçüsüyle söylenir.(4+4+3 ya da 6+5 duraklı)
- Koşma Divan edebiyatında Gazele benzetilir.
- 3-4-5 dörtlük olabilir.(Bunun dışındaki koşmalara da rastlanır. 6-10 dörtlük arası gibi)
- Uyak düzeni abab-cccb-dddb .... ya da xaxa-bbba-ccca ....dır.
- Son dörtlükte söyleyenin mahlası geçer.
- Konularına göre dörde ayrılır.

1-Güzelleme:Aşk,ayrılık,sevgi ,özlem ,doğa gibi lirik konularda yazılan koşmalardır.

2-Koçaklama:Savaş,kahramanlık,yiğitlik gibi konuları işleyen epik şiirlerdir.

3-Taşlama:Bu şiirlerde bir durum eleştirilir.Toplumu ya da bireyi yeren(eleştiren) satirik şiirlerdir.

4-Ağıt: Bir kişinin ölümü üzerine söylenen şiirlerdir.

### **Semai**

- Semai'nin sözlük anlamı: Bir kurala bağlı olmayıp ancak işitmekle öğrenilen (söz) demektir.
- Koşmadan sonra en çok kullanılan nazım şeklidir.
- 3-4-5 dörtlük olabilir.
- 8'li hece vezni ile söylenir(bu yönü ile koşmadan ayrılır diğer özellikleri hemen hemen aynıdır.)
- Uyak düzeni koşma ile aynıdır.
- Aşk,ayrılık,özlem ,ayrılık gibi konular daha çok işlenir.
- Görünüşte kolay gibi görünür ama yazılması zordur.
- Söyleyeni bellidir.

### **Varsağı**

- Koşma ve semaide işlene konulara benzer konular işler ama koşma ve semai kadar yaygın değildir.
- Kafiye düzeni koşmaya benzer.
- Dörtlük sayısı 3-4-5 olabilir ama bunlardan daha fazla olanı da vardır.
- Kendine özgü bir ezgisi vardır.
- Bre,hey,aman gibi ünlemler vardır.
- Yiğitçe bir söyleyiş vardır.

→ Adını Güney Doğu Anadolu'da yaşıyan Varsaklardan alır.

### **Destan**

→ Koşmaya benzer.Kafiye örgüsü koşma gibidir.

→ Genellikle 11'li hece ölçüsüyle söylenir.

→ Uzun yazılardır.

→ Bir milleti derinden etkileyen konularda yazılır.

3-Tekke Edebiyatı Nazım Biçimleri

### **İlahi**

→ Dini konularda yazılır.

→ Allah'ı övmek onu yüceltmek ona yalvarmak için yazılır.

→ kendine özgü bir ezgi ile söylenir.

→ Hece ölçüsünün 7,8 ve 11 'li kalıpları daha çok kullanılır.(bunun dışında diğer hece ölçüsü kullanılan kalıplar da vardır.)

→ Daha çok dini törenlerde okunur.

→ Divan edebiyatında ki tevhid ve münacatın karşılığıdır.

→ Tarikatlara göre farklı ad alır.(Bektaşilerde nefes,Mevlevilerde ayin,Alevilerde deme)